

hadden, tot uitvoering te brengen. Het idee van een dekkend net van regionale gezondheidsdiensten werd immers al in 1920 door de katholieke minister van arbeid Aalberse in een nooit behandeld wetsontwerp verwoord.

Ton Kappelhof

C. van Eijl, L. Heerma van Voss, P. de Rooy, ed., *Sociaal Nederland. Contouren van de twintigste eeuw* (Amsterdam: Aksant, 2001, vi + 249 blz., €21,50, ISBN 90 6861 199 2).

Op 30 mei 1997 hield de Stichting Maatschappijgeschiedenis een conferentie waarin historici, geografen en sociale wetenschappers terugzagen op een bijna voltooide eeuw. Uitgangspunt was de balans die de destijds in Nederland zeer bekende historicus P. J. Blok in 1898 opmaakte van de bijna voorbije negentiende eeuw. Blok schreef in termen van vooruitgang en voorzag sociale hervormingen. Die kwamen er inderdaad, zodat de auteurs van het inleidende artikel, de filosoof Gabriël van den Brink en de historici/ae Christien Brinkgreve en Lex Heerma van Voss de twintigste eeuw het predikaat 'sociaal' meegaven. Nederland werd steeds welvarender, het vergrijsde en ontgroende, de verschillen in inkomens en vermogens werden kleiner, de samenleving democratiseerde en de vrouw ging steeds meer deelnemen aan het openbare leven. In 1898 was Nederland echter geen eenheid en dat bleef nog honderd jaar zo. De door liberalen als Blok en de 'groot protestanten' betreunde verzuiling zette door om pas na 1960-1970 op te lossen. De verschillen tussen de regio's waren aanvankelijk nog groot, maar aan het einde van de eeuw waren zij gereduceerd tot folklore. In de plaats daarvan kwam een multiculturele samenleving, waarin diverse etnische groepen met maar vooral langs elkaar heen leven.

Op het inleidende essay volgen artikelen over de macro-economische ontwikkeling (door Jan Pen), sociaal-culturele golfbewegingen (door C.J.M. Schuyt), de politieke ontwikkeling (door J. Th. J. van den Berg), de demografische ontwikkeling (door Frans van Poppel en Hanna van Solinge), de jeugd (door Peter Selten), sekse en nationaliteit als ordenend principe (door Leo Lucassen), omgang met religieuze verschillen (door Dienke Hondius), de verzuiling (door Hans Knippenberg en Herman van der Wusten), politieke participatie (door Ruud Koole), industrialisatie en regionale identiteit (door Erik Nijhof), nivellering van inkomens en vermogens (door Jan Luiten van Zanden) en een afsluitende bijdrage van Siep Stuurman.

Het lot van bundels is dat de recensent niet aan alle bijdragen de aandacht kan geven die zij verdienen. De ondertoon van de bijdragen is neutraal, de vooruitgang als onzichtbare macht ontbreekt nu geheel, maar van doemscenario's is evenmin sprake. De schrijvers wagen zich niet aan voorspellingen over wat de eenentwintigste eeuw ons zal brengen. Zij signaleren vooral trends en beperken zich tot een reflexieve terugblik. Wellicht had deze aanpak gecombineerd met de prognoses van een instituut als het Sociaal Cultureel Planbureau meer en interessante perspectieven opgeleverd. In enkele bijdragen wordt aangetoond dat veel veranderingen in laatste instantie toch terug te voeren zijn op de politieke ontwikkeling. Zonder een sterke katholieke vakbeweging had minister Veldkamp nooit zonder hoofdelijke stemming zijn Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering door de Staten-Generaal kunnen loodsen. Te denken geeft het onder meer door Van Zanden gesignaleerde verschijnsel dat de inkomensnivellering na 1983 stakte en er zelfs enige tijd sprake was van een beweging in de omgekeerde richting. Aan de hand van statistisch materiaal toont hij aan dat economische groei niet altijd leidt tot minder ongelijkheid.

Een enkele keer gaan de deskundigen met elkaar in discussie. Zo haalt de econoom Pen even uit naar economisch-historicus Van Zanden, maar dat wordt wel verstoep in de laatste voetnoot en verder niet geadstrueerd. In eerdere publicaties constateerde Piet de Rooy dat er in het verzuilingsproces geen grote lijn te ontdekken viel. Al onderzoekend vergruisde het bestaande beeld. De geografen Knippenberg en Van der Wüsten poneren nu juist dat je dit proces op nationaal niveau moet analyseren en dat lokale studies niet altijd tot beter inzicht leiden. Moeite heb ik toch wel met de neiging van politicoloog Van den Berg om de komst van de verzorgingsstaat en de opbouw van de sociale zekerheid op het conto van de sociaal-democraten te schrijven. Het proefschrift van Mirjam Hertogh *'Geene wet maar de Heer'* (1998) toont nu juist op overtuigende wijze aan dat de confessionele maatschappelijke en politieke organisaties hun stempel hebben gedrukt op de vorm en de uitvoering van de Nederlandse sociale zekerheid. Vanaf 1891 verzetten zij zich met succes tegen het etatisme van de socialisten, wat het aanzien gaf aan onder meer de bedrijfsverenigingen en aan de vrijwillige ouderdomsverzekering. Wie het niet gelooft, leze haar voortreffelijke, in dit tijdschrift overigens niet besproken boek. In zijn slotartikel wijst Siep Stuurman de periode 1955/1960 aan als dé trendbreuk van de hele eeuw. Wat daaraan vooraf ging typeert hij als een *'Ancien Régime'*. De samenleving van daarna zag er totaal anders uit.

De komende eeuw zullen wel meer boeken en bundels verschijnen met een terugblik op een voorbij eeuw. Tal van andere invalshoeken zijn daarbij denkbaar. Wat te denken bijvoorbeeld van de meer politieke-cultureel getinte trits: verstatelijking — zoeken naar meer zekerheid — van soberheid naar hedonisme?

Ton Kappelhof

R. Hoefte, P. Meel, ed., *20th Century Suriname. Continuities and discontinuities in a new world society* (Kingston: Ian Randle publishers, Leiden: KITLV press, 2001, xvi + 365 blz., ISBN 976 637 042 7 (gebonden), ISBN 976 637 025 7 (paperback), ISBN 90 6718 181 1 (paperback)).

Hoe moet de dekolonisatie van Suriname in 1975 beoordeeld worden? Waren de gevolgen negatief of positief? Aan de ene kant lijkt de Nederlandse ex-kolonie op een kind, dat aan lagerwal is geraakt. Na 1975 zijn de armoede en inkomensongelijkheid er immers sterk toegenomen, heeft het land een aantal jaren gezucht onder een bloedige dictatuur, zijn de mensenrechten systematisch geschonden, is de handel en het vervoer van drugs sterk in omvang gestegen en de kwaliteit van het onderwijs en de gezondheidszorg drastisch verminderd. De onafhankelijkheid van de rechterlijke macht was lange tijd een aanfluiting en de coupplagers van 1982 zijn nog steeds niet gedagvaard. Pijnlijk is ook dat het Nederlandse afscheidsgeschenk van 4 miljard gulden nauwelijks enig tastbaar resultaat heeft opgeleverd. Geen wonder dat talloze Surinamers hun land ontvluchten en hun heil zoeken in Nederland of Noord-Amerika. Aan de andere kant lijkt het Suriname zo slecht nog niet te gaan. Er was inderdaad sprake van een militaire dictatuur, maar die heeft maar kort geduurd en relatief weinig slachtoffers geëist. Er zijn wel meer Derde Wereldlanden met gewelddadige dictatoriale regimes, ook in de Caribische regio, en daaraan gemeten viel het in Suriname nog wel mee. Dat geldt ook voor de handel in en de productie van drugs, het niveau van de gezondheidszorg en het onderwijs. Natuurlijk trekken er veel Surinamers weg, maar dat was al zo vóór 1975 en bijna alle landen in het Caribische gebied kennen een grote emigratie. Bovendien blijkt het éénmalige afscheidsgeschenk van 4 miljard gulden eigenlijk een koopje, want was Suriname, net als de Antillen gewoon onderdeel van het Koninkrijk gebleven, dan had Nederland meer moeten betalen.